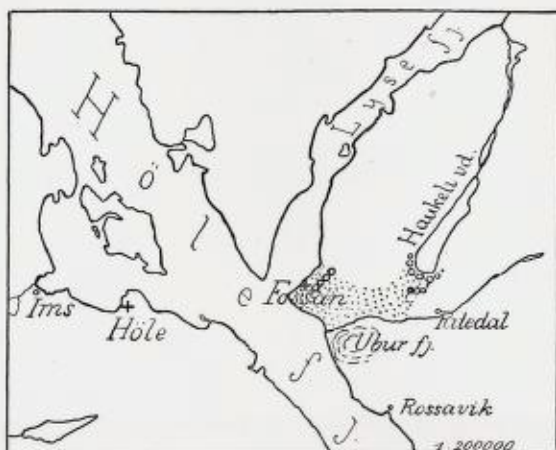

En notis om istidsgruset ved Lysefjordens munding.

Af Hans Reusch.

Lysefjordens munding ligger 20 km. øsø. for Stavanger. De herværende løse afleiringer fortjener et besøg, og det ikke mindst for sin historiske interesse, saasom Jens Esmark allerede saa langt tilbage som i 1824 paa dette sted fandt det kraftigste bevis for sin anskuelse, „at de norske fjelde have været indhyllede i is lige ned til havet, og at som følge deraf havet selv maa have været et ishav“. (J. Esmark. Bidrag til vor Jordklodes Historie. Magazin for Naturvidenskaberne. Anden Aargangs første Bind. Chr. 1824, s. 43). Han forfulgte, som bekjendt, ikke sin ide om en fordums istid videre og kom derfor ikke til, hvad han altsaa var nær ved, at indtage stillingen som en af istidslærens grundlæggere; han blev dog en af dens pionerer. (Kjerulf. Om prof. J. Esmarks stilling til glacial-teorierne. Forhandl. i Vid.-Selsk. i Chr. aar 1861. Chr. 1862, s. 67. Optrykt i Kjerulf. Om skuringsmærker etc. I. Universitetspr. for 1870. Kra 1871, s. 5).

T. Dahll besøgte stedet for den geologiske undersøgelse i 1862. I sin dagbog fra denne reise henholder han sig til Esmarks beskrivelse. Den ved Fossan kirke paa omstaaende lille kartskisse afsatte aas holder han for en sidemoræne. Helland har ogsaa oplysninger fra Fossan. (Om Beliggenheden af Moræner og Terrasser foran mange Indsøer. Öfvers. af Kongl. Vetensk. Akad. Förhandl. 1875, No. 1. Stockholm, s. 61).

Kartskisse.

Naar man med dampskibet har dreiet ind i Lysefjordens munding, viser det af løsmateriale bestaaende nes, hvorpaa Fossan kirke staar, sig som paa nedenstaaende tegning fremstillet. I baggrunden i billedets venstre halvdel hæver sig Uburfjeldet, som har en meget steil styrtning ned mod Hølefjord. Bergarterne i denne egn tilhører grundfjeldets. Kirken ligger omtrent 30 m. o. h. Den og de fleste af de nærliggende

Løsterrænet ved Fossan kirke.

gaardes bygninger er opførte paa en afsats, der antagelig maa betegne en gammel havstand. En lavere havstand, 11 m. over den nuværende, har man antagelig spor af yderst paa Fossan-nesset. Man ser der en jævnt opadskraanende gammel strand, der i den nævnte høide støder til foden af en steil bakke, der hæver sig 10 m. Med det samme kan anføres, at man ved Hølefjorden, omtrent midtvejs mellem Rossavik og Fossan, har en gammel vandstand udhævet ved en afsats af smaa rullesten 7 m. o. h. Den del af løster-

rænet, som hæver sig bag Fossan kirke og gaardene, faar man ikke rede paa, før man kommer derop. Det viser sig at være en ganske smal ryg, der i sine lavere dele løfter sig 17 m. og i sin høiere 26 m. over det tilstødende flade terræn. Siderne hælder 20° — 25° . Massen, hvoraf ryggen bestaar, er rullestensgrus med stene, der for det meste ikke er saa store som et hoved; grundmassen synes at være sandagtig. Efter min mening maa ryggen betegnes som en aas. Dahll anfører, hvad jeg for min del ikke har bemærket, at den sydøstlige side skraaner steilere end den anden, og finder deri en støtte for, at den skal være en sidemoræne. Bergarten i stenene er gneis og gneisgranit. Naar man har passeret over denne aas, kommer man ud paa en jevn udyrket slette (prikket paa kartskissen). Den ligger i jevnhøide med afsatsen langs den nordøstlige side af aasen, der hvor kirken staar; denne afsats og sletten er øiensynlig en og samme dannelse. Over sletten vandrer man saa hen til morænen, den første gamle moræne, der er erkjendt som saadan i Nord-Europa. Sletten bestaar af sand, grus og mindre rullestene, indtil hovedstore. Den del af den, som ligger i syd for morænen, stiger jevnt 3—6 meter op til morænenes fod. Morænen danner en vel udpræget, tydelig vold, som hæver sig paa det høieste omtr. 21 m. over vandet (omtr. 47 m. o. h. efter maaling med aneroid). Tvervolden fortsætter som sidemoræner med nordover lidt opadskraanende rygge, saa at den i det hele danner en halvcirkel. Vandets overflade er efter Esmark 10 m. høiere end sletten. Volden som af omegnens beboere kaldes „Vasryggen“, dæmmer Haukelidvandet saa-

Vasryggen, den gamle moræne, der først erkjendtes som saadan i Nord-Europa.

ledes af, at det nu har sit udløb nordover. Omstaaende tegning viser i forgrunden tilvenstre morænen med den sydligste ende af Haukelidvandet *H*. Tilhøire i forgrunden har man sletten. Hinsides den rager op en lav klippe. Til den støtter sig ved *X* en del morænemateriale, der antagelig er levning efter en ældre, delvis ødelagt moræne. I baggrunden sees gaarden Ritedal (*R*) i en sidedal, der munder ud adskillig høiere end hoveddaleus bund („en hængende dal“).
